

Rapport van de Commissie in zake het Handelsonderwijs in Nederland

<https://hdl.handle.net/1874/234981>

Br. 1899, IV, 40.

M. L. P. van der Horst

Vgl. het proces-verbaal van Directie van de Ned.
Mak. Schippen ter bevordering van Nijverheid
in het Tijdschrift, Juli 1899, bl. 253-257

R A P P O R T

mm 11632

VAN DE

COMMISSIE

IN ZAKE HET

HANDELSONDERWIJS

IN

NEDERLAND.

*Aan Heeren Directeuren der
Nederlandsche Maatschappij ter
bevordering van Nijverheid.*

M. H.

Op den 13den Juli 1898 ontrvingen de heeren DR. J. H. H. HÜLSMANN, G. SALOMONSON HZN., H. A. VAN BEUNINGEN, DR. D. DE LOOS en ARMAND SASSEN de uitnoodiging eene commissie te vormen welke tot taak zoude hebben aan Uw College voorstellen te doen ter bevordering van Handelsonderwijs. Hun werd daarbij de bevoegdheid gegeven andere leden en vertegenwoordigers van verschillende vereenigingen in de Commissie op te nemen.

De heer SASSEN zag zich door zijne vele werkzaamheden genoopt voor het lidmaatschap te bedanken. In November 1898 constitueerde de Commissie zich als volgt:

Voorzitter: de heer H. A. VAN BEUNINGEN.

Rapporteur: " " DR. D. DE LOOS.

Leden: " " DR. H. IJSSEL DE SCHEPPER.

" " G. SALOMONSON HZN.

" " DR. J. H. H. HÜLSMANN.

" " D. DE GROOT.

" " W. C. DE GRAAFF (*vertegenwoordiger van den Nationalen Bond van Handels- en Kantoorbedienden in Nederland*).

" " J. G. CH. VOLMER (*vertegenwoordiger van het Nederlandsch Instituut van Accountants*).

Leden: de heer K. A. WARMENHOVEN JR. (vertegenwoordiger van de Vereeniging van Handelsbedienden „Mercurius”).

„ „ DR. A. PEKELHARING.

De vereenigingen „Het Buitenland”, „Hou en Trouw”, alsmede de „Vereeniging tot bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid in Nederland” hadden te kennen gegeven zich in de Commissie niet te zullen doen vertegenwoordigen.

De Commissie heeft de eer U hierbij aan te bieden het navolgend rapport, behelzende de beschouwingen waartoe zij aanleiding heeft gevonden, alsmede de voorstellen, welke zij meent aan uw college te moeten doen. Voorzoooreel een harer leden zich met een dezer Voorstellen niet heeft kunnen vereenigen, heeft hij in eene afzonderlijke Nota van zijne afwykende zienswijze blijk gegeven.

De Commissie:

H. A. VAN BEUNINGEN.

Voorzitter.

D. DE LOOS.

Rapporteur.

RAPPORT.

I.

Allereerst worde hier vermeld dat de Commissie heeft nagegaan, welke inrichtingen in Nederland geheel voor het handelsonderwijs zijn bestemd of ten deele daaraan dienstbaar worden gemaakt.

Zij vervallen in 3 categorieën. Van de eerste maken deel uit de scholen van middelbaar onderwijs; van de tweede: inrichtingen, waar op den voet van meer uitgebreid lager onderwijs vakken tot dit onderwijs behorende, onderwezen worden met boekhouden en handels-correspondentie; tot de derde categorie eindelijk moeten worden gerekend de cursussen, ondernomen door of van wege den Nationalen Bond van Handels- en Kantoorbedienden in Nederland, de Vereeniging Mercurius en andere Handelsvereenigingen of particulieren. De eerste twee categorieën omvatten *openbare* en *bijzondere* scholen.

De hieronder volgende opsomming van in ons vaderland bestaande inrichtingen maakt op volledigheid geene aanspraak. Bij hare samenstelling heeft de bedoeling voorgezet op de meest typische inrichtingen de aandacht te vestigen.

A. *Openbare* scholen van *middelbaar* onderwijs.

1°. *Openbare Handelsschool met 2-jarigen cursus en de*

aan deze inrichting verbonden „derde Hoogere Burgerschool met 3-jarigen cursus voor jongens” te Amsterdam.

Omtrent deze school behoeven naar het gevoelen der Commissie in dit Rapport geene bijzonderheden te worden medegedeeld.

2°. Hoogere Burgerschool voor jongens met 3-jarigen cursus met daaraan verbonden klasse voor Handel te Rotterdam.

Aan deze *klasse* zijn verbonden, met inbegrip van den directeur: 11 leeraren. Onderwezen worden: Nederlandsch, Duitsch, Fransch, Engelsch, Aardrijkskunde en Handelsaardrijkskunde, Geschiedenis en Handelsgeschiedenis, Rekenkunde en Handelsrekenen, Boekhouden, Schoonschrijven, Staathuishoudkunde, Handelsrecht, Natuurkunde en Scheikunde. Het taalonderwijs omvat de algemeene en handelscorrespondentie.

De handelsklasse is in 1890 opgericht. Zij telde achtereenvolgens 6, 13, 9, 19, 17, 15, 17, 10 en 18 leerlingen. Het schoolgeld bedraagt f 30 's jaars. Haar diploma wordt op prijs gesteld: het is voor de bezitters een stuk van waarde in de toekomst. Vele vroegere tegenstanders onder de patroons nemen tegenwoordig bij voorkeur de oud-leerlingen op hunne kantoren. Tot dusver is de handelsklasse uitsluitend bezocht door jongelieden, die de hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus hebben afgeloopen. De leeraren hebben allen akten M. O., die voor de vreemde talen allen A en B.

3°. Nederlandsche school voor Nijverheid en Handel te Enschedé, bestaande uit eene h. b. s. met 3-j. c., eene handelsafdeeling en eene nijverheidsafdeeling. Na den driejarigen cursus ter algemeene ontwikkeling (Afd. A) gevolgd te hebben, loopt de studie der leerlingen uiteen. Zij, die eene handelsopleiding wenschen, zetten

hunne studien voort in Afd. B, waar zij onderwijs erlangen in: Fransch, Engelsch, Duitsch, Boekhouden, Handelsrekenen, Schei-, Aardrijks-, Staathuishoudkunde, Handelsrecht, Schoonschrijven en Rondschrift, Teekenen en Natuurlijke historie (handelsproducten). De Afdeeling B is een één-jarige vervolgcursus op de hoogste klasse van de h. b. s. Ze dient ter opleiding van hen, die op kantoren, in handelsondernemingen of administratieve betrekkingen wenschen geplaatst te worden. Het volgen van alle of enkele lessen wordt overgelaten aan de keuze van ouders of voogden, behoudens overleg en overeenstemming met den directeur. Leerlingen, die met goed gevolg eene h. b. s. met 3-j. c. of de 3 eerste jaren eener h. b. s. met 5-j. c. doorloopen hebben, worden zonder examen in Afd. B. toegelaten.

Het taalonderwijs omvat o. m.: handelsterminologie, het vertalen en stellen van handelsbrieven, marktberichten, formulieren enz. Ook spreekoefeningen over handelsonderwerpen.

Schoolgeld f 60 's jaars voor volledig onderwijs.

4°. *Hoogere Burgerschool voor jongens met 3-j. c. en daaraan verbonden afdeeling voor Handel en Administratie te 's-Gravenhage.*

De 3de klasse dezer school is gesplitst in 2 afdeelingen, waarvan de *tweede* of B-afdeeling bestemd is voor allen, die het verkrijgen van het diploma van goed afgelegd eindexamen van die school als hoofddoel beschouwen en op een geld- of handelskantoor plaatsing zoeken of zich willen voorbereiden voor eene administratieve betrekking in Nederland of Indie, voor ambtenaar bij den post- en telegraafdienst, voor ambtenaar bij een van de departementen van algemeen bestuur enz. In die afdeeling wordt het onderwijs in Wiskunde grootendeels vervangen door onderwijs in *handelsrekenen*,

boekhouden, handelsrecht, handelscorrespondentie en rondschrift. Schoolgeld f 60 's jaars,

5°. *Hoogere Burgerschool met 3-jarigen cursus te Haarlem.* Het onderwijs in de 3de klasse dezer school, die nauw samenhangt met de h. b. s. met 5-j. e., is bestemd voor die leerlingen, welke bij het einde van het 3de leerjaar de school verlaten en niet het plan hebben, hunne studie aan eene andere inrichting van onderwijs voort te zetten. De directeur, de heer Dr. H. BRONGERSMA, is van oordeel, dat deze school *niet* gelijk staat met eene gewone h. b. s. met 3-jarigen cursus. Eene eigenlijke *handels*klasse is die 3de klasse evenwel *niet*.

Van de bovenbedoelde scholen behoort nr. 1 tot de soort, welke men in Duitschland „die höhere Handelsschule” noemt.

Alle zijn *dag*scholen.

Vermeld wordt hier, dat aan de rijks hoogere burgerschool te *Groningen* eene handelsafdeeling is verbonden, die reeds sedert vele jaren slechts op het papier bestaat. Het programma is als dat van eene volledige handelsschool met 2-j. e.

B. *Bijzondere scholen middelbaar onderwijs.*

a. *Bijzondere Handelschool* van den heer H. C. P. DIRKS te *Amsterdam*, waar leerlingen worden toegelaten na examen of na de opleidingsklasse in dezelfde inrichting met voldoende uitslag te hebben doorloopen. Op de handelsafdeeling (schoolgeld f 300) worden onderwezen: Moderne talen en correspondentie, handelsvakken en handelsrecht, geschiedenis en aardrijkskunde, stenographie (Systeem STEGER). *Dag*-school met advoncursussen voor kantoorbedienden,

die hier, bij genoegzame deelneming, gelegenheid vinden om Spaansch, Italiaansch en Maleisch te leeren.

b. Handelsschool M. O. te 's Gravenhage (J. P. Coenstraat 43—45).

Deze school is bestemd voor opleiding tot den handel of administratieve betrekkingen.

Aan de school zijn verbonden 3 klassen, welke voorbereiden voor de 1ste afdeeling van de Handelsschool.

Het onderwijs wordt gegeven door leeraren uitsluitend met akten M. O. Het omvat: de moderne talen en de correspondentie, boekhouden, handelsrekenen, staathuishoudkunde, handelsrecht, warenkennis, stenografie (systeem Stolze) en Spaansch (facultatief), aardrijkskunde.

De vakken zijn verdeeld over een twee-jarigen cursus met Afdeelingen A en B.

Om te worden toegelaten tot Afd. B. wordt vereischt elementaire kennis der moderne talen en rekenkunde.

Een voldoende eindrapport van afd. B geeft toegang tot afd. A, terwijl zij, die de 5de klasse eener H.B.S. doorloopen hebben, zonder examen in de Afd. geplaatst kunnen worden.

Bij het einde van elken cursus heeft een eindexamen ten overstaan van eene commissie van personen uit den handel plaats. Zij die zich aan dit eindexamen onderwerpen, ontvangen een diploma als aanwijzing in hoeverre zij van het onderwijs geprofitteerd hebben.

De hier bedoelde Handelsschool, waarvan tot 1 Augustus 1897 de heer F. W. BALABRÉGA directeur was, staat thans onder leiding van de heeren R. LUITJENS en F. J. H. DE WAAY.

Schoolgeld voor externen f 200 's jaars.

Voor internen: niet opgegeven.

c. Instituut Augusta, Burgerschool voor jongens, Directeur: G. H. DEMMINK te Hilversum, Hooge Naarderweg 23.

De programma's van de eerste drie klassen dezer school stemmen overeen met die van de eerste en tweede klasse van de H.B.S. en gymnasia en wel zóó, dat een leerling, die met goed gevolg doorloopen heeft de 1ste klasse van Augusta, examen kan doen voor de 1ste kl., de 2de voor de 2de en de 3de voor de 3de klasse der H.B.S. en evenzeer voor examens, welker programma's met bovenstaande overeenkomen. (Marine-Kadettenschool).

De *vierde* klasse is de Handelsklasse. Zij heeft een *twee*-jarigen cursus. In deze klasse wordt uitsluitend rekening gehouden met de behoeften van den tegenwoordigen handel en al wat daarbij behoort. Het Programma dezer klasse omvat: boekhouden en handelsrekenen, handelscorrespondentie in, alsmede conversatie in en vertalen uit *vier* talen. Handelsgeographie, letterkunde en handteekenen.

Schoolgeld: voor de *eerste* klasse f 150, voor de *tweede* f 175, voor de *derde* en de *vierde* klasse f 200 's jaars. *Internaat* voor leerlingen boven 12 jaren f 1000 's jaars.

De handelsklasse staat onder toezicht van de Schoolvereeniging te Hilversum.

Om tot de eerste klasse te worden toegelaten moet men bewijzen het onderwijs op eene lagere school met vrucht gevolgd te hebben.

C. Inrichtingen — openbare — zich aansluitende aan het *lager* onderwijs.

1°. *Handelskursus*, opgericht door de gemeente Delft, geopend op den 14den Februari 1898.

Deze handelskursus heeft ten doel eene opleiding te verschaffen voor hen, die zich voor den handelsstand bekwamen willen, ongeacht of zij reeds al dan niet practisch in die richting werkzaam zijn. Buiten Delft gedomiciliëerden hebben om de lessen te kunnen

volgen, vergunning noodig van Burg. en Weth. Aan het hoofd staat de heer K. TER LAAN, tevens hoofd eener o. l. school van m. u. l. o. te Delft. Onderwijs wordt gegeven in de beginselen der Ned., Fransche, Engelsche en Hoogduitsche taal, met toepassing voor de handelcorrespondentie; het rekenen, de beginselen der handelswetenschappen, daaronder begrepen het handelsrecht, boekhouden, handelsrekenen en handelsaardrijkskunde, de grondbeginselen der Staathuishoudkunde en de gronden der Ned. Staatsinstellingen. De cursus is vierjarig. Schoolgeld per jaar *f* 20 voor de klassen I en II en *f* 30 voor de klassen III en IV, indien de leerlingen kinderen of pupillen zijn van ingezetenen van Delft; resp. *f* 30 en *f* 40 voor elders gedomiciliëerden. De eischen van toelating bepalen zich tot hetgeen in het zesde leerjaar eener goed ingerichte gewone lagere school wordt onderwezen. Het eindexamen wordt in het openbaar afgenomen. Het onderwijs werd in het winter halfjaar 1898/99 gegeven 's morgens van 7½ tot 8½ en 's avonds van 8 tot 9. Thans zijn er nog slechts 3 klassen met resp. 22, 12 en 6 leerlingen.

2°. *Herhalingsschool aan de lagere school voor jongens met uitgebreid leerplan te Schiedam.*

Aan de school met uitgebreid leerplan voor jongens is verbonden eene herhalingsschool voor de Fransche, Engelsche- en Duitsche taal en het rekenen. Aan de leerlingen der hoogere klassen wordt door een vakonderwijzer onderwijs gegeven in *handelsrekenen* en *dubbel boekhouden*. De cursus is verdeeld over 4 jaren; de lessen worden gegeven van September tot Juni, 's avonds van 7 tot 9 uren. Het onderwijs in talen wordt over de 4 schooljaren zoo verdeeld, dat de leerlingen na het IVde schooljaar in staat zijn eenvoudige correspondentie te voeren. Het rekenen omvat het

metrieke stelsel, de intrestrekening, de vreemde munten, maten en gewichten. Het handelsrekenen bepaalt zich tot disconto-rekening, koersrekening en handelsusantiën. Het onderricht in boekhouden strekt zich uit tot de algemeene kennis van het dubbel boekhouden. Leerlingen worden kosteloos geplaatst, als zij kinderen of pupillen zijn van ingezetenen, en wanneer de candidaat — en zoo deze in leven zijn — ook zijne ouders, onvermogen zijn.

3°. Te Rotterdam bestaat voor jongens wier ouders of verzorgers geen hoog schoolgeld kunnen betalen, gelegenheid zich voor „het kantoor” voor te bereiden op de *openbare gemeente scholen van m. u. l. o. derde klasse*, waarvan het leerplan de moderne talen omvat.

In Juni 1898 is door de hoofden dier scholen, de heeren A. L. BARTELDs, J. HANNIK en J. VELLENGA eene circulaire tot de chefs van handelskantoren te Rotterdam gericht, waarin zij er op aandringen, dat als regel worde aangenomen geen leerling van hunne scholen als jongste bediende aan te stellen, die niet, blijkens zijne schoolrapporten, tot het einde der Vde klasse is gekomen of den leeftijd van 15 jaren heeft bereikt. Door een dezer hoofden is nader bericht, dat in 1898 van zijne school minder kinderen tusschentijds zijn weggegaan, 20 % minder dan het gemiddelde cijfer over 1891/97. De chefs van kantoren vragen méér om inlichtingen. De pl. comm. v. toez. op het l. o. zal in haar jaarverslag de zaak behandelen.

4°. Te Winschoten is in 1896 of 1897 door de „Handelsvereniging” eene school opgericht onder den naam „Handelsschool”. Zij werd gehuisvest in een der openbare schoolgebouwen voor lager onderwijs, tegen betaling aan de gemeente van eene kleine vergoeding voor verwarming en verlichting der lokalen.

De school bleek geene levensvatbaarheid te bezitten. Op een verzoek van de Vereeniging aan den Gemeenteraad om er eene gemeente-instelling van te maken, is afwijzend beschikt en in 1898 heeft de school haar kortstondig bestaan geëindigd.

Bijzondere inrichtingen, zich aansluitende aan het lager onderwijs.

a. Instituut Esmeyer te Rotterdam:

Deze inrichting uitsluitend voor jongeheeren, stelt zich ten doel aan de eischen van die ouders of voogden te voldoen, die voor hunne zoons of pupillen eene degelijke maatschappelijke opleiding op Christelijken grondslag verlangen. Zij is gesplitst in twee afdeelingen A en B en eene examenklasse. Afdeeling A geeft o. m. voorbereiding voor afdeeling B, welke bestaande uit 4, zoo noodig 5 klassen van 12 (13) tot 17 (18) jaren, tracht in de vierde (vijfde) klasse meer in het bijzonder rekening te houden met de behoeften van den handel. Schoolgeld *f* 200 p.a. Men raadplege verder het bij het prospectus behoorend leerplan voor afdeeling B.

b. Instituut „van der Velde”, Westeinde 13 Amsterdam. Afdeeling handelsschool met 3-jarigen cursus.

Na den 3-jarigen cursus te hebben gevolgd, zijn volgens het Prospectus de leerlingen met de noodige kennis toegerust om op handelskantoren werkzaam te zijn. Tot de eerste klasse der handelsschool worden, na onderzoek, leerlingen toegelaten, wat aanleg en ontwikkeling betreft, in staat het onderwijs aan deze school te volgen. Minder gevorderde leerlingen vinden in eene voorbereidende klasse gelegenheid om zich voor het onderwijs op de handelsschool te bekwamen. Het onderwijs—handelsschool omvat: Ned., Eng., Duitsch, Fransch, aardrijkskunde, geschiedenis, wiskunde, schoonschrijven, handelsrekenen, de usances van den handel, zijne administratie en zijne

terminologie, handelsformulieren, boekhouden, handelsaardrijkskunde, wissel-, effecten- en goederenhandel en arbitrage, assurantie- en vervoerwezen, Dubbel of Ital. boekhouden, ook toegepast op vennootschappen, de Rekening-Courant, Handels- en burgerlijk Recht, staatsinrichting van Nederland e.a., beginselen van staatshuishoudkunde en handelsstatistiek, stenographie, warenkennis en typewriting. In de voorbereidende klasse bedraagt het schoolgeld *f* 150, in de handelsschool *f* 200 per jaar. Internaat voor een beperkt aantal leerlingen *f* 800 per jaar.

c. *Handelsklasse, verbonden aan de jongensschool* van het Departement Breda der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.

Tot deze school worden toegelaten jongelieden, die overgegaan zijn van de 1ste tot de 2de kl. der H.B.S., van de 7de tot de 8ste klasse der Departementale school, of die een admissie-examen afleggen. De leerlingen der Dep. school zijn, als zij de handelsklasse volgen, vrijgesteld van de door den handel minder noodige vakken en ontvangen 's avonds van 6—8 uur les in de handelsvakken. De cursus loopt over 2 jaren en sluit aan bij de 8ste en 9de kl. der Dep. school.

Ook niet-leerlingen dezer school kunnen de handelsklasse volgen. Na eindexamen wordt een diploma uitgereikt. Gedoceerd worden: boekhouden, handelsrekenen, Nederlandsche correspondentie (rekening houdende met het boekhouden), Fransche, Duitsche en Engelsche handelscorrespondentie, schoonschrijven, handelsaardrijkskunde.

Het schoolgeld bedraagt per jaar voor het volledig onderwijs: voor leerlingen der jongensschool *f* 60, voor niet-leerlingen *f* 80, voor enkele lessen per lesuur *f* 10. Voor leerlingen, die niet alle lessen der jongensschool bijwonen wegens het volgen van het

onderwijs der handelsklasse, wordt het voor de jongensschool verschuldigde schoolgeld met $\frac{1}{3}$ verminderd.

De heer H. L. HEYKOOP: „Handelsonderwijs en Handelsverenigingen” (Amsterdam WILMS & Co. 1897) vermeldt nog (blz. 19 en 20) als bijzondere inrichtingen voor opleiding tot den handel of voor de openbare handelsschool te Amsterdam: die van de heeren J. M. HAGENBEEK te *Deventer*, P. J. TREFFERS te *Oosterhout* en J. D. Douw te *Rotterdam*, welke zich bepalen tot opleiding voor *de school* of eene handelsklasse met 1 jarigen cursus hebben.

De Marnix-stichting te Utrecht heeft aan hare burgerschool (afdeeling jongens), die thans onder de leiding staat van den heer E. NILLAND, eene handelsklasse met 3-jarigen cursus verbonden.

Avondcursussen.

Te *Utrecht* bestaat eene uit twee Afdeelingen — de eene voor aanvangsers, de andere voor meergevorderden — samengestelde inrichting voor avondonderwijs, gesticht door eenige leeraren der gemeente h.b.s. Onderwezen worden Nederlandsch, Fransch, Engelsch en Duitsch, handelsaardrijkskunde, boekhouden, handelscorrespondentie. Deze avondschoon ligt, wat de leeraren aangaat, op het gebied van M. O.; wat den omvang en den aard van het onderwijs betreft, op dat van L. O.

Avondcursus tot opleiding voor examens, gevestigd in het gebouw voor den Werkenden Stand te Amsterdam. Opleid wordt aldaar o. m. voor het examen als leerling-klerk der Holl. IJzeren Spw. Mij., surnumerair bij de Mij. tot Expl. v. S. S., leerling Rijkspostspaarbank, leerling bij den Rijkstelephoondienst, klerk bij de Posterijen en Telegraphie, klerk ter gemeente-se-

cretarie, Boekhouder bij den Nationalen Bond van Handels- en Kantoorbedienden in Nederland en de Vereeniging van leeraren in het Boekhouden, als correspondent in de Ned., Fransche, Duitsche of Engelsche taal. Ook voor het examen voor de Stenographie. De cursus loopt van 1 Septembre tot 31 Augustus. De examenvakken voor Boekhouden zijn: Boekhouden, Handelsrekenen en Handelsrecht. Duur der opleiding 2 jaar. Aantal lesuren per week 3. Lesgeld f 10 per 3 maanden.

Het onderwijs in de Handels-correspondentie in de 4 talen bedraagt voor elke taal 2 lesuren per week, waarvan 1 uur grammaticaal onderwijs. De lessen zijn zoo geregeld, dat men na 2 jaren een der examens in de Handels-correspondentie van de Vereeniging Vooruit of de Vereeniging van Leeraren kan afleggen.

Er bestaat mede gelegenheid tot het volgen van onderwijs in enkele vakken, ook Schoonschrijven.

De inrichting staat onder leiding van de heeren E. J. VAN DET en F. L. OSSENDORP. Het schijnt dat men van dezen cursus wil maken eene soort van Muster-Comptoir, gelijk dat van Pigier te Parijs, en dat de kosten zeer hoog zijn omdat een blijvend stel leeraren noodig is voor den komenden en gaanden man.

Onderwijsinrichting der Handelsbedienden-Vereeniging „Kennis is Macht” te Leiden.

Het doel van deze Vereeniging is blijkens art. 2 harer statuten: de bevordering van algemeene kennis onder hare leden; het verschaffen van gelegenheid tot beoefening der handelswetenschappen en wat daarmede in verband staat; en het handhaven en bevorderen van de belangen harer leden en die van handelsbedienden in het bijzonder. Zij tracht dit doel o. m. te bereiken door het doen geven van onderwijs in de Ned. taal, moderne talen, boekhouden, handels-

rekenen, handelsrecht, handelsaardrijkskunde, stenographie enz. en het uitreiken van diploma's aan hen, die blijken geven van met vrucht een of ander handelsvak te hebben beoefend. Hare school is avond-school, verdeeld in 2 afdeelingen: A. voor leerlingen van 13 tot 16 jaren; B. voor ouderen. De Afdeeling A telde in het einde van 1898 43 en B. 74 leerlingen. Op afd. A wordt gedoceerd: Nederlandsch (verdeeld in 2 klassen) Fransch, Engelsch en Duitsch (verdeeld in 3 klassen). Rekenen (verdeeld in 2 klassen). Op B wordt, behalve in de evengenoemde vakken, onderwijs gegeven in Boekhouden (2 klassen), Handelsrekenen (1 klasse), Handelsrecht, Handelsaardrijkskunde, Stenographie enz. In deze afd. is aan het Nederlandsch eene 3de klasse en aan de 3 moderne talen eene 4de klasse (applicatie-klassen) toegevoegd, die men moet afgeloopen hebben, alvorens te worden toegelaten tot het examen ter verkrijging van het eind-diploma voor eene taal. Aan elke klasse wordt gedurende een jaar één uur per week les gegeven. Het schooljaar loopt van 1 September tot 31 Augustus. Alle nieuwe leerlingen zijn verplicht een examen af te leggen in het Nederlandsch, waarna wordt beslist of zij van het volgen dezer lessen vrijgesteld kunnen worden, dan wel in de 1ste of 2de klasse moeten worden opgenomen. Aan leerlingen, die de hoogste klasse voor eenig vak afgeloopen hebben, kan na afgelegd eind-examen een diploma voor dat vak uitgereikt worden tegen betaling van f 5. De vereeniging stelt ook personen, die aan den cursus geen deel genomen hebben, in de gelegenheid een diploma te verwerven tegen examengeld van f 5 en tegen betaling van f 10 voor diploma. Het schoolgeld bedraagt voor 1 en 2 talen f 12, voor 3 en 4 talen f 16 per jaar en wordt verhoogd met f 4 voor het deelnemen aan eene applicatie-klasse.

Rekenen f 6; Stenographie f 10; Boekhouden met

Handelsrekenen 1ste kl. f 12, 2de kl. f 16 per jaar, Boekhouden met Handelsrekenen en Handelsrecht f 20 per jaar. Blijkens het jaarverslag over 1897 werden bij het begin van het cursusjaar 1896/97 en aan het einde hiervan de lessen der afd. A bezocht door:

	2 kl. Ned.	3 kl. Fransch,	2 kl. Duitsch	2 kl. Eng.
begin	47	42	23	16
einde	30	29	16	7

En afd. B.

	3 kl. Ned.	3 kl. Fr.	3 kl. Duitsch	3 kl. Eng.	2 kl. Boekh.
begin	42	22	28	94	18
einde	22	20	13	17	10

Na 1 Sept. 1897 zijn aangevangen een cursus in 't rekenen en een in stenographie.

De verslaggever klaagt over het verloopen der klassen, wat het vormen van applicatie-klassen en daarmee tevens het behalen van diploma's zeer tegenwerkt.

Cursussen van wege de Vereeniging van Handelsbedienden „Mercurius” te Rotterdam.

Deze vereeniging, die onder andere ten doel heeft: het verschaffen van gelegenheid tot beoefening der handelswetenschappen en wat daarmede in verband staat, tracht *dit* gedeelte van haar doel te bereiken door het openen van cursussen in verschillende studievakken voor den handel en het uitreiken van diploma's aan hen, die blijken geven van met vrucht een of ander handelsvak te hebben beoefend. De betrokken handelswetenschappen zijn: boekhouden, handelsrekenen, handelsrecht, staathuishoudkunde, warenkennis, handels-aardrijkskunde, correspondentie in de moderne talen, stenographie enz. Het lidmaatschap der vereeniging geeft bevoegdheid tot deelneming aan de cursussen. (Alleen personen boven 18 jaar kunnen

lid zijn; de contributie varieert jaarlijks of wordt althans jaarlijks opnieuw vastgesteld).

Op 1 November 1897 waren er te Rotterdam 30 cursussen met te zamen 144 leerlingen, waaronder 1 cursus voor de Spaansche taal met 4 élèves.

Zoons, broeders en aangenomen kinderen van leden, alsook zoons van overleden leden, mits reeds op handelskantoren werkzaam, boven 16 en beneden 18 jaren, mogen door de leden op de cursussen worden geplaatst.

De kosten van het onderwijs worden door de deelnemers onderling betaald.

Het lidmaatschap schenkt voorts de gelegenheid om op voordeelige wijze deel te nemen aan de *Examens*. De Vereeniging verstrekt aan handelsbedienden, leden of niet-leden, te Rotterdam of elders gevestigd, diploma's van bekwaamheid in handelsvakken. De examencommissien worden door het Hoofdbestuur benoemd. Examengeld ten hoogste f 5 voor elk vak afzonderlijk. De bekwaam gebleken candidaat ontvangt het *Diploma der Vereeniging* voor f 6 als hij lid en voor f 10 als hij geen lid is.

Voor het examen in het Boekhouden zijn de vereischten:

de kennis van het enkel- en van het dubbel-boekhouden; van de berekeningen, die bij het inschrijven der boeken te pas komen; van de administratieve inrichting van commerciële en financiële Instellingen, van het Wetboek van Koophandel en het Burg. Wetboek, voor zoover dit laatste op den handel en de administratie betrekking heeft en de voornaamste handelsformulieren.

De vereischten voor de examens in de handelscorrespondentie in de 4 talen zijn: voldoende taalkennis, een goede briefstijl en algemeene handelskennis.

Geexamineerd zijn in de voor- en najaars-examens 1897/98:

Candidaten voor boekhouden	226,	geslaagd	84.
" " Eng. corresp.	70,	"	27.
" " Duitsche "	41,	"	12.
" " Fransche "	28,	"	9.
" " Nederl. "	4,	"	1. ¹⁾

Gedurende 1897/98 hebben 39 cursussen geloopt met gemiddeld 192 leerlingen.

Het onderwijs wordt des ochtends en des avonds verstrekt. Er zijn thans 6 onderwijzers, waarvan zij die de „correspondentie” doceeren, meest allen gediplomeerde correspondenten der Vereeniging zijn. Voor boekhouden en handelsonderwijs zijn 3 leeraren. Thans loopen er 25 cursussen met gemiddeld 250 leerlingen te zamen. Ook Spaansch en Italiaansch worden tegenwoordig beoefend.

Mercurius geeft ook cursussen te 's-Gravenhage Amsterdam en Delft. ²⁾

¹⁾ Blijkens het jaarverslag, opgenomen in „Mercurius” van 11 Maart 1899 zijn in 1898 de cijfers resp. geweest:

233 en 79
60 en 40
41 en 27
19 en 9
3 en 3.

²⁾ Blijkens het jaarverslag hebben gedurende 1898/99 te Rotterdam de volgende cursussen geloopt:

1 in de Fransche taal met gem. 6 leerlingen
6 " " Engelsche " " " 25 "
5 " " Duitsche " " " 14 "
1 " " Spaansche " " " 3 "
2 " " Fransche correspondentie met gem. 8 leerlingen
8 " " Engelsche " " " 44 "
6 " " Duitsche " " " 28 "
7 " het Boekhouden " " " 38 " ,
tezamen 36 cursussen met gemiddeld 166 leerlingen.

Het Boekjaar is gesloten met 24 cursussen en 104 leerlingen.

Cursussen van wege den Nationalen Bond van Handels- en Kantoorbedienden in Nederland.

De Bond, opgericht in 1897, stelt zich ten doel de verheffing van den stand en de verbetering der positie van de handels- en kantoorbedienden. Tot bereiking van dit doel heeft hij in verschillende gemeenten van Nederland cursussen opgericht, welke den jongelieden de gelegenheid geven om voor weinig geld goed onderwijs te genieten van leeraren, in het bezit van akten M. O.

Te *Amsterdam* doet de Bond cursussen geven in de handelscorrespondentie, in Engelsch en Duitsch, onder de leiding van de heeren G. J. VOORTMAN en B. J. TEN BRUGGE, leeraren aan de openbare handelsschool aldaar. Deze cursussen zijn op academische wijze ingericht. Voorts zijn er cursussen voor eerstbeginnenden, alsmede voor meergevorderden in Engelsch en Duitsch, handelscorrespondentie, boekhouden, staathuishoudkunde, stenographie en Russisch. Wijders zijn van wege den Bond cursussen opgericht te Alkmaar, Arnhem, Delft, Deventer, Gouda, 's-Gravenhage, Groningen, Leeuwarden, Maastricht, Nijmegen, Sneek, Utrecht en Zutphen; cursussen voor *boekhouden* te Almelo, Breda, 's-Hertogenbosch en Vlissingen; voor *stenographie* te Middelburg en Rozendaal; voor *boekhouden* en *handelscorrespondentie* te Enschede.

Omtrent den cursus te Groningen wordt hier medege-deeld, dat deze is eene leergelegenheid met 2 klassen voor boekhouden, handelsrekenen en handelsrecht met 2 onderwijzers, van wie één in het bezit is van de akten midd. ond. K 12 en Q en de andere van de akte K 12. De gemeente heeft kosteloos 2 lokalen van eene o. l. school in gebruik afgestaan. De lessen worden gegeven tweemaal per week 's avonds van 8 tot 10 uur. Iedere onderwijzer heeft 4 uren per week les. Het doel is vóór alles opleiding voor de

examens van den Bond. Op het einde van 1898 waren er 20 leerlingen in de twee klassen. Het leergeld bedraagt f 6.25 per kwartaal. De leerlingen gaan meest allen des daags naar kantoor of winkel en hebben eene gewone o. l. school, sommigen de Herhalingsdagschool, afgeloopen. De onderwijzers zijn niet ontevreden over den gang van zaken, maar aangezien de cursus eerst in het midden van 1898 tot stand is gekomen, kan nog geen betrouwbaar oordeel worden geveld.

Ook de gemeentebesturen van Deventer, Leeuwarden, Maastricht en Zutphen hebben gratis schoollokalen disponibel gesteld.

Door den Bond wordt twee malen per jaar, in April en October, gelegenheid gegeven tot het afleggen van examens in boekhouden, stenographie en handels-correspondentie in 't Nederlandsch, Fransch, Duitsch en Engelsch. Het bestuur belast bevoegde personen met het onderzoek naar de bekwaamheid der candidaten. Eene commissie, samengesteld uit chefs van handelshuizen, oefent het toezicht uit. De geslaagde ontvangt een diploma. Aan het najaarsexamen van 1898 hebben 89 candidaten deelgenomen, van wie 32 geslaagd zijn.

De Vereeniging „Vooruit” te Amsterdam, afdeling van den Bond, heeft een fonds gesticht, waaruit hulpbehoevende leden bijdragen ontvangen ter bekostiging van het bijwonen der cursussen.

Cursussen van wege de „Vereeniging van Leeraren in boekhouden.”

Deze in 1883 opgerichte Vereeniging doet te Amsterdam cursussen geven in boekhouden, moderne talen, correspondentie en stenographie. In Mei en November van elk jaar worden examens afgenomen en diploma's uitgereikt. De examencommissie is sa-

mengesteld uit bekwame, in den handel werkzame lieden, en werkt onder contrôle van chefs van handelshuizen en andere op het gebied van handel en onderwijs op den voorgrond tredende personen. Blijkens ontvangen inlichtingen melden zich vele candidaten aan voor het boekhouden, doch weinige voor de handelscorrespondentie. Tot de cursussen voor de vier moderne talen worden zonder admissie-examen alleen toegelaten houders van een diploma van met voldoende eindcijfers afgelegd eindexamen van de openbare Handelsschool, eene h. b. s. met 5 j. of eene h. b. s. met 3 j. cursus.

Cursussen van wege het Instituut van Accountants.

De statuten van het Instituut zijn goedgekeurd bij kon. besluit van 9 April 1895 nr. 25. Het bestaat uit leden 1ste kl., leden 2de kl. en adsistenten. Tot adsistenten zijn benoembaar zij, die een diploma voor boekhouden bezitten. Deze kunnen deelnemen aan de cursussen, welke ten doel hebben hen op te leiden voor het examen van het Instituut, tot hetwelk in den regel slechts adsistenten worden toegelaten en loopt over taalkennis (de 3 moderne talen), handelsaardrijkskunde, handelsgeschiedenis en accountancy (grondige kennis van administratie en handelsrekenen, bekendheid met de statistiek, het crediet-, munt- en bankwezen, het handelsrecht, verschillende bepalingen van het burgerlijk en het strafwetboek en van de burgerlijke rechtsvordering, alsmede eenige vaardigheid in het ontwerpen van akten, rapporten en statuten). — De examen-eischen zijn omschreven in nr. 3 1sten jaargang van „De Accountant” in „Onze eischen”. — In het voorjaar van 1896 zijn te Amsterdam 2 cursussen geopend: 1 in het handelsrecht onder leiding van Mr. WESTERMANN en 1 in handelsgeschiedenis en -aardrijkskunde, onder leiding van den heer IJZERMAN.

In October 1895 zou voor de eerste maal het examen gehouden worden, maar er bleef slechts 1 candidaat over, die zich terugtrok. *Rotterdam* verkreeg in 1896 een cursus in het recht, onder leiding van Mr. L. H. SCHENKENBERG VAN MIEROP en in handelsaardrijkskunde en geschiedenis, onder leiding van den heer J. HOLWERDA. Aan het tweede examen — October 1896 — namen 4 candidaten deel, van wie 1 werd afgewezen en slechts 1 voor het geheele examen slaagde. Het 3de examen — October 1897 — werd afgelegd door 7 candidaten: 4 slaagden.

Op dit oogenblik is te Rotterdam een *avond*-cursus voor handelsaardr. en gesch., handels- en burgerlijk recht en accountancy resp. onder leiding van de heeren J. HOLWERDA, Mr. SCHENKENBERG VAN MIEROP en H. BRUGMANS CZN., en te Amsterdam een *avond*cursus voor accountancy en recht.

Geklaagd wordt over de moeilijkheid om geschikte docenten te vinden: of de vereischte algemeene kennis, of de noodige practische ervaring ontbreekt. De omstandigheid dat zich thans verschillende Vereenigingen met het Handelsonderwijs bezig houden, brengt het bezwaar teweeg, dat de leerkrachten worden versnipperd en dat bij het verloop van klassen aan verscheidene kleine afzonderlijke groepen van leerlingen op uiteenlopende wijzen onderwijs wordt verstrekt. Centralisatie, of beter: Unificatie, zoude heilzaam zijn, maar deze is zonder bemoeiing van het Centraal gezag niet te verkrijgen.

II.

Overzicht van hetgeen op het gebied van het Handelsonderwijs *in wording* is.

Als bekend mag worden aangenomen wat in den

Utrechtschen gemeenteraad is voorgevallen ter zake van de stichting eener handelsschool. Tot dusver is het resultaat, dat daar nu een éénjarige handelscursus zal komen, verbonden aan de Gem. H. B. S. met 3 j. cursus, maar niet in aansluiting met deze.

De eischen van toelating tot deze handelsklasse, die met September 1899 geopend zal worden, zijn zoodanig gesteld, dat leerlingen, die een 3-jarigen cursus van middelbaar onderwijs of eene school voor m. u. l. o. met 9-jarigen cursus met vrucht bezocht hebben, daaraan gereedelijk kunnen voldoen. Het programma zal overeenstemmen met dat van de Rotterdamsche klasse voor handel. Bij het onderwijs in talen zal de spreekmethode op den voorgrond worden gebracht. Zij die een diploma van eindexamen der h. b. s. met 3-j. c. bezitten en zij die de eerste 3 klassen van de h. b. s. met 5-j. c. hebben doorloopen, zullen zonder admissie examen worden toegelaten.

Voorts valt hier te constateeren, dat de Kamer van Koophandel en Fabrieken te *Groningen* in het voorjaar van 1898 bij den Raad dier gemeente heeft aangedrongen op organisatie van goed vakonderwijs voor den handel, en dat haar adres nog in overweging is.

Medegedeeld worde nog, dat te *Deventer* van wege Algemeen Belang, eene handelsschool in wording is en dat te *Eindhoven* een lokaal-comité zich bezig houdt met de voorbereiding der stichting van eene handels-nijverheidsschool.

III.

Welke is de regeling waaraan Nederland behoefte heeft?

In het bekende Rapport van de Commissie, ingesteld door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen: „Onderzoek van de werking der wetten op Lager en Middelbaar Onderwijs en van haar onderling verband” (Deel II, blz. 20—23, 1876) wordt reeds geconstateerd, dat de behoefte aan eene afzonderlijke opleiding voor den handel in verschillende plaatsen gebleken is.

Deze behoefte openbaart zich in drieerlei vorm.

In de eerste plaats behoort zooveel mogelijk in elke gemeente te worden voorzien in onderwijs voor hen, die de inferieure rangen op de kantoren zullen innemen en voor hen die kleinhandelaars willen worden. Voor deze jongelieden dient de gelegenheid te bestaan om na het doorloopen van de gewone openbare of bijzondere lagere school, eene inrichting te bezoeken waar gelet wordt op de belangen van den handel en waar dus moderne talen — zooveel immer doenlijk met toepassing der spreekmethode — en de eerste beginselen van handelsrekenen en boekhouden worden gedoceerd. Een cursus van ten hoogste 3 jaren — in het laatste jaar het boekhouden! — zal toereikend zijn. Zooveel mogelijk valt te streven naar *dag*onderwijs.

In de tweede plaats is noodig, dat ten behoeve van hen, die zullen worden de eerste bedienden op handelskantoren of representanten der Nederlandsche huizen in het Buitenland, in verschillende gemeenten worde opgericht: eene inrichting van middelbaar onderwijs met een 2-jarigen cursus, aansluitende aan eene hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus of eene goed georganiseerde lagere school met uitgebreid leerplan. Natuurlijk moet óók voor deze categorie blijven bestaan de Amsterdamsche Handelsschool en zal het goed zijn, dat nog in een paar andere der

grootere gemeenten scholen van datzelfde model worden gesticht.

In de derde plaats zal voor de aanstaande consuls en hoofden van de groote handelshuizen, eene Handelsacademie dienen te worden in het leven geroepen, hetzij als geheel zelfstandige instelling, hetzij in verbinding met eene of meer der bestaande Universiteiten.

Bij de nieuwe regeling zel mede moeten worden gelet op de belangen en behoeften van hen, die thans reeds handelsbedienden zijn. De gewone burgerjongens met flinke koppen moeten ook op de lagere gemeentescholen de gelegenheid vinden om zich voor te bereiden.

A. *Het lager en meer uitgebreid lager onderwijs.*

De eigenlijk gezegde lagere school, waar de vakken *a* tot en met *k* van art. 2 der Wet worden onderwezen, is uitsluitend een instrument ter verschaffing van algemeene ontwikkeling. Deze school kan daarom voor het handelsonderwijs niet in aanmerking komen.

Anders is het met de school, bedoeld in artikel 17 der Wet: de herhalingsschool, uitgestrekt tot een of meer der vakken, „vermeld in art. 2 onder letter *l-l*, al „zijn die vakken niet begrepen geweest in het genoten „gewoon schoolonderwijs”, alsmede met de school voor meer uitgebreid lager onderwijs, bedoeld in de tweede zinsnede van art. 2 der wet. Ten einde deze scholen geschikt te kunnen doen worden voor hen, die in den handel de inferieure rangen zullen gaan innemen of tot den kleinhandel zullen gaan behooren, is slechts noodig, dat in de Wet onder letter *u* in art. 2 worden opgenomen: „boekhouden en beginselen van handelskennis”. Immers de gelegenheid tot het onderwijzen van eene of meer der 3 moderne talen is reeds gegeven.

Als nu de Commissie de wenschelijkheid uitspreekt,

dat op de aangegeven wijze de omvang van het m. u. l. o. — hetwelk ontegenzeggelijk in de Wet op het lager onderwijs eene regeling heeft gevonden, al heeft men het indertijd daaruit willen verbannen, of althans daarbuiten willen houden — wordt verruimd, dan beantwoordt zij hiermede tevens de vraag of: èn de verbetering èn de uitbreiding van het handelsonderwijs tot stand behooren te worden gebracht door tuschenkomst van de Overheid dan wel aan het particulier initiatief kunnen worden overgelaten? De conclusie toch, dat de Wet op het l. o. eene, en wel de zooeven geformuleerde, aanvulling noodig heeft, bewijst, dat de Commissie van gevoelen is, dat *ook* de *openbare*, dat is de door de Overheid opgerichte en onderhouden lagere school, eene aan de voorbereiding voor den handelsstand dienstbare instelling behoort te zijn. Intusschen blijft bij deze conclusie op den voorgrond staan, dat voor het particulier initiatief de pas niet worde afgesneden: integendeel aan de organisatie van de binnen wettelijke perken vrij zich bewegende particuliere bemoeiingen alle redelijke bestaansvoorwaarden worden geschonken. Elk gemeentebestuur zal de vraag, of en in welke mate en op welke wettiglijke wijze tot het zijnentwege verschaffen van openbaar lager handelsonderwijs behoort te worden overgegaan en gezorgd, dat dit doeltreffend zij, moeten beantwoorden met het oog op de plaatselijke behoefte, d. w. z. met het oog op de mate waarin en de wijze waarop het *bijzonder* lager handelsonderwijs reeds verstrekt wordt. Zoo min uitsluiting van het bijzondere, als onthouding van het openbare onderwijs, ligt derhalve in het stelsel van de commissie.

Art. 17 der Wet, met zijne merkwaardige terminologie („zooveel doenlijk”) behoeft geene andere wijziging te ondergaan, dan dat: „*l—t*” wordt veranderd in „*l—u*”. Dan zullen ook scholen voor meer uitge-

breid lager onderwijs als de hiervoren genoemde te Rotterdam (van de heeren BARTELDs, HANNIK en VEL-LENGA) alsmede de inrichtingen te Delft en Schiedam door de opneming van dat nieuwe leervak in 't leerplan, dienstbaar gemaakt kunnen worden aan het hierboven omschreven doel zonder dat, gelijk thans het geval is, op openbare of gesubsidieerde bijzondere lagere scholen onderwijs wordt gegeven in vakken, niet passende in het kader van de wet, ja, goed beschouwd, doordien art. 2 der wet ze niet noemt, nadrukkelijk buiten dat kader geplaatst.

De door de Commissie gewenschte aanvulling der Wet zal op practische bezwaren niet behoeven af te stuiten, nu de wet van 28 December 1896 (*Stbl.* nr. 230) waarbij incidenteel in art. 2 als letter *r bis* de „beginselen der tuinbouwkunde” zijn ingelascht, het bewijs levert dat tusschentijdsche, partiële herziening op het stuk der onderwijsvakken, de Wetgevende Macht niet op een vreemd terrein brengt. Een voordeel van die aanvulling zal hierin gelegen zijn, dat zij het instellen van een examen in de beginselen van de handelskennis noodig zal maken.

Eene andere vraag, nl. of de regeling eene uniforme moet zijn voor het geheele land dan wel of acht kan en moet worden gegeven op plaatselijke omstandigheden? vindt mede in de conclusie der Commissie hare beantwoording. De wet stelle de algemeene regelen, trekke de hoofdlijnen: de plaatselijke overheid beslisse over practische toepassing der beginselen.

Eene opmerking welke hier ter plaatse dient te worden gemaakt, is deze dat de Commissie geheel doordrongen is van de juistheid der in de Algemeene Vergadering van de Maatschappij te Almelo op den 12den Juni 1898 door den heer SASSEN gegeven waarschuwing tegen het uit het oog verliezen van de oorspronkelijke bedoeling bij het oprichten van lagere en

middelbare scholen in het belang der algemeene ontwikkeling. De regeling, zoo van het lager — als van het middelbaar handelsonderwijs, gelijk de Commissie deze wenschelijk en mogelijk oordeelt, zal naar zij vertrouwt, het terecht door den heer SASSEN aangeduid bezwaar niet doen rijzen.

B. *Middelbaar Onderwijs.*

1°. *de Burgeravondschool.*

Te Groningen, waar de burgeravondschool een driejarigen cursus heeft en aan haar verbonden is eene avondschool voor ambachtslieden met 2-jarigen cursus en eene school voor uitgebreid ambachtsonderwijs met 1-jarigen cursus, wordt eenigermate gepoogd de eigenlijke burgeravondschool te benuttigen voor opleiding tot den handelsstand. Zooals zij thans is ingericht, ontvangen alle leerlingen in de *eerste* klasse hetzelfde algemeen ontwikkelend onderwijs waarbij in het oog wordt gehouden dat *deze* school vóór alles bestemd is voor den kleinen burgerstand, geenszins uitsluitend voor de ambachtslieden. In de 2de en de 3de klasse worden de jongens verdeeld in twee afdeelingen met verschillend leerplan: de eene afdeeling bestemd voor de leerlingen die den weg naar het ambacht willen inslaan, de andere afdeeling voor de jongens die des daags op kantoor, winkel of magazijn werkzaam, voor hen nuttige en passende kundigheden wenschen op te doen. In deze 2de afdeeling wordt dus *gelet* op de behoeften van den handel. Met goed gevolg wordt reeds sedert een paar jaren voor het handelsrekenen gewerkt uit een daarvoor zeer geschikt gebleken boekje. Uit den aard der zaak wordt geen ander *taal*onderwijs gegeven dan dat in de beginselen van het Nederlandsch. De Directeur dezer school, een overtuigd tegenstander van de opvatting dat de B. A. S. speciaal voor de

ambachtslieden bestaat en geschikt gemaakt behoort te worden, is van gevoelen dat in de richting, welke hij heeft weten in te slaan, althans te Groningen, stellig nuttig kan worden gearbeid en reeds wordt gewerkt.

De meerderheid der Commissie is van oordeel, dat de poging, waarop zooeven gedoeld is, niet voor toepassing in vele gemeenten vatbaar zal blijken, omdat ontegenzeggelijk de in de lucht hangende denkbeelden omtrent reorganisatie van de burgeravondschool zich in de *technische* richting bewegen. Terwijl de B. A. S., gelijk deze bij eene uitvoering à la lettre van de Wet dient te zijn, voor het handelsonderwijs *niet* geschikt geoordeeld wordt, mag als onbetwistbaar worden aangenomen, dat deze Inrichting door wijziging van het programma der vakken en door splitsing harer klassen wèl aan dat onderwijs dienstbaar kan en ook moet worden gemaakt. Naar het gevoelen der meerderheid van de Commissie dient door de Wet de gelegenheid te worden opengesteld om de B. A. S. te doen bestaan uit eene *technische* en uit eene *handelsafdeeling*, aan welke laatste dan zullen dienen te worden onderwezen: Boekhouden, Handelsrekenen, beginselen der Warenkennis, der Handelsgeschiedenis en — Aardrijkskunde, Schoonschrijven en zoo mogelijk, behalve het Nederlandsch, eene of meer Talen. Eene vraag, niet van belang ontbloot, maar van later orde, blijft: of de splitsing in de *twee* afdeelingen reeds in de eerste klasse zal plaats vinden, dan wel of er bifurcatie zal komen in de 2de klasse.

De Commissie spreekt mitsdien als hare meening uit, dat de Burgeravondschool, mits gereorganiseerd in den aangegeven zin, bij de regeling van het Handelsonderwijs betrokken moet worden.

Onafwijsbaar noodig is, dat art. 13 der wet op het Middelbaar onderwijs dan verandering ondergaat. Daar-

latende, dat de „burgerdagschool” uit dit artikel zal kunnen worden geschrapt, zal uit de omschrijving der personen voor wie de burgeravondschoon bestemd is, ondubbelzinnig moeten blijken, dat tot deze behooren de leden van „den kleinen handelsstand.”

Aangeteekend wordt hier, dat één lid der Commissie, wiens gevoelen van verschillende zijden bestrijding heeft ontmoet, de B. A. S. geheel buiten het Handelsonderwijs-gebied gelaten wil zien, omdat zijns inziens de opleiding voor de inferieure rangen en den kleinhandel, uitsluitend gegeven behoort te worden in inrichtingen van *lager* onderwijs, bij voorkeur *avond*-scholen.

Voorts worde hier vermeld, dat niet onbesproken is gebleven het gevaar, dat het tegenwoordig artikel 45 der Wet op het *Lager* onderwijs de gemeentebesturen (ook in die plaatsen welker bevolking meer dan tienduizend zielen belooft) weinig gezind zal maken tot het stichten en instandhouden van op de *middelbare* leest geschoeide inrichtingen, zéér geneigd daarentegen om de scholen zóó te organiseeren dat zij onder de Wet op het *lager* onderwijs ressorteeren. Dit punt mag bij de verdere uitwerking der zaak geenszins uit het oog verloren worden. Eene doelmatige voorziening, zal onmisbaar zijn, om te voorkomen, dat in de nieuwe regeling zoo niet eene kiem van ontbinding wordt gelegd, dan toch een belangrijk moment wordt verwaarloosd tengevolge waarvan die regeling in tot vruchtbaarheid leidende deugdelijkheid te kort zoude schieten.

2°. de Hoogere Burgerschool met 3 jarigen cursus.

Thans bestaat in Nederland slechts ééne H. B. S. met 3-j. cursus, welke een dragelijk voorbeeld oplevert en wel die te 's-Gravenhage.

Met ingenomenheid wordt hier ter plaatse gewag gemaakt van het besluit van den gemeenteraad van Amsterdam van den 19den April jl. om aan eene der hoogere burgerscholen met 3jarigen cursus dier gemeente van meet af aan eene richting te schenken, meer dan tot dusver geschikt voor den aanstaanden kleinen handelaar en kantoorbediende. Ter bereiking van dit doel zal nu het onderwijs aan de school, welke staat onder de leiding van den heer KOLLEWIJN, zijn geschoeid op de volgende leest.

De Euclidische meetkunde vervalt, in hare plaats treedt vormleer op het gebied der vlakke en in de ruimte. Van de algebra worden hoofdzakelijk behandeld de eerste beginselen, de vergelijkingen van den eersten graad, vooral oplossing van vraagstukken, de reeksen en de logarithmen; rekenen vooral met vraagstukken uit den handel.

De talen moeten volgens de directe methode worden onderwezen; in de hoogste klasse wordt handelscorrespondentie behandeld.

Geschiedenis, aardrijkskunde, natuurlijke historie moeten ook met het oog op den handel worden besproken en natuur- en scheikunde dienen ter voorbereiding tot de warenkennis, welke in de 3e klasse hare plaats vindt.

In de plaats van teekenen treden schoonschrijven en rondschrift.

Voor gemeenten waar de h. b. s. met 3 j. cursus de eenige inrichting van middelbaar *dag*onderwijs is, kunnen twee wegen worden aanbevolen.

Dáár toch zal aan deze school kunnen verbonden worden eene inrichting, met liefst *twee*jarigen cursus, speciaal als handelsschool georganiseerd.

Ten andere kan dáár, wanneer de behoefte aan opleiding voor den Handel zich naar het oordeel van

den gemeenteraad in voldoende mate laat gevoelen, de hoogste klasse dezer school in ten minste twee afdeelingen worden verdeeld en in althans ééne van deze afdeelingen het onderwijs zóó geregeld worden, dat het beantwoordt aan de eischen, welke eene behoorlijke voorbereiding voor den Handel stelt.

Intusschen zal ook ter bereiking van *dit* doel wijziging noodig zijn van de wet op het *middelbaar* onderwijs. Immers in artikel 16 zal moeten worden opgenomen de letter *p* van art. 17: „de beginselen der handelswetenschappen, daaronder die der warenkennis en het boekhouden.”

In eene gemeente waar thans de voor een tijdvak van 3 jaren bestemde leerstof verdeeld wordt over 4 jaren, zal zeker de toepassing van het vorkstelsel op de 3de klasse dier school het meest raadzaam zijn. Ook op het gebied van het Middelbaar onderwijs mag de beteekenis der locale mogelijkheden en omstandigheden niet uit het oog worden verloren. De regeling zal zóó moeten worden gemaakt, dat elke gemeente de school met 3 j. cursus met of zonder afzonderlijke handelsinrichting, binnen de perken der wet, zóó kan organiseeren als den gemeenteraad in verband met den plaatselijken toestand mogelijk en het meest in het belang der zaak zal voorkomen. De commissie is hierbij van meening, dat waar eene bestaande hoogere burgerschool met 3-j. c. een onmiskenbaar technisch karakter draagt, en feitelijk is eene copie van de eerste *drie* klassen van de H. B. S. met 5-jarigen cursus, het aan die school toevoegen van een één- of tweejarigen handelskursus bedenkelijk moet heeten tenzij de hierboven bedoelde splitsing van de hoogste klasse heeft plaats gevonden. Waar zulk een toestand zich voordoet, zal het leerplan der H. B. S. met 3-j. c. zóó dienen te worden gewijzigd, dat het gereedelijk aansluit bij de eischen welke zullen worden gesteld

voor de toelating tot de aan de school te verbinden handelsklasse.

3°. De *Hoogere Burgerschool met 5-jarigen cursus*. De Commissie schonk voor alles hare aandacht aan het van lieverlede zich baan brekend denkbeeld, dat de overlading van het programma, waarover reeds sinds vele jaren wordt geklaagd, zal kunnen worden weggenomen door reorganisatie van deze school op zoodanige wijze, dat hare klassen 1, 2 en 3, meer dan thans mogelijk is, een afgerond, zelfstandig geheel vormen en dat de klassen 4 en 5 door verscheidenheid van leerstof worden gemaakt tot speciale voorbereidingsscholen voor verschillende onderdeelen van het maatschappelijk leven. Komt zulk eene reorganisatie tot stand, dan zal tevens de mogelijkheid gegeven zijn van goede regeling van het voortgezet handelsonderwijs: een cursus van twee jaren toch zal dan daaraan kunnen worden gewijd. In gemeenten, waar geene andere inrichting van middelbaar *dag*onderwijs aanwezig is dan eene H. B. S. met 5-j. c., zal deze moeten worden vervormd tot eene algemeene opleidingsschool met 3 klassen en eene technische alsmede eene handelsschool daaraan vastgeknoopt. Hiervoor zal noodig zijn dat de vakken in letter *p* van art. 17 der wet vermeld, alleen voor de eigenlijke handelsschool worden voorgeschreven; ook in dit verband dus is wijziging dezer wet onvermijdelijk.

De meerderheid der Commissie is van oordeel, dat in den zoeven aangeduiden zin eene hervorming van de H. B. S. met 5-j. cursus dient te worden ondernomen. Zij begeeft zich niet in de bespreking der details, maar constateert, dat er plannen in de lucht zweven om te organiseeren: eene school van algemeene strekking, met of zonder examen en aansluitende aan het lager onderwijs, met een 3- of 4-jarigen

cursus, voorbereidend zoowel als afsluitend, gevolgd door verschillende naast elkander staande scholen, elk voor een bepaald doel, bijv. eene, welke een gymnasium is, vervormd naar de eischen des tijds en toegang gevende tot de universiteit; eene andere, waar de wis- en natuurkundige vakken op den voorgrond treden en welke den toegang openen zal tot de faculteiten der wis- en natuurkunde en der geneeskunde, alsmede tot de Polytechnische School; eene derde, voorbereidende voor den *groot*-handel en administratieve betrekkingen. Voorzooveel de verwezenlijking van deze plannen kan leiden tot bevrediging van de eischen, met betrekking tot het Handelsonderwijs te stellen, vinden zij in de meerderheid der leden van de commissie voorstanders.

V.

Het Hoogere Handelsonderwijs.

Op de vraag wat te verstaan valt onder de dikwijls gebezigde uitdrukking: afzonderlijke Hoogeschool voor den Handel? past het antwoord: dat men hiermede bedoelt eene instelling, op zich zelve staande of verbonden aan eene Universiteit, waar het handelsonderwijs geschied is op de academische leest, waar dus de Hoogleraar of de Lector voordrachten houdt, die door den student worden aangehoord. Met zulk eene Hoogeschool wordt beoogd:

- 1e. verheffing van den koopmansstand.
- 2e. eene gelegenheid tot opleiding van de aanstaande *Consuls*.
- 3e. eene gelegenheid tot opleiding van de aanstaande *Handelsleeraren*.

De beste naam voor zulk eene instelling zoude zijn *Handels-academie*.

Krachtens het Koninklijk Besluit van 23 Januari 1884 (Stsbl. nr. 9) kan niemand tot leerling-con-

sul worden aangesteld dan hij, die Nederlander is, den ouderdom van 18 jaren bereikt heeft en daartoe bekwaam verklaard is ten gevolge van een examen, in het openbaar afgelegd ten overstaan van eene door de Koningin benoemde commissie, waarin de handelsstand vertegenwoordigd is en die zich houdt aan een door den Minister van Buitenlandsche Zaken goedgekeurd Reglement, bepalende de vakken waarover het examen loopt, de plaats waar en de wijze waarop het wordt afgenomen en de voorzieningen, vereischt om den betrekkelijken graad van bekwaamheid der geëxamineerden onderling en ook in vergelijking met later te examineeren candidaten te kunnen beoordeelen. Zij die dit examen wenschen af te leggen, moeten, zoo zij den cursus van eene handelsschool gevolgd hebben, de getuigschriften overleggen, welke zij daarvan bezitten. De bevordering tot vice-consul kan eerst geschieden nadat de leerling-consul een oefeningstijd van ten minste twee jaren heeft doorgebracht en daarna voor de bovenbedoelde commissie, op den ouderdom van ten minste 21 jaren, in het openbaar, een voldoende overgangsexamen heeft afgelegd. Ook voor dit examen geldt een door den Minister van Binnenlandsche Zaken goedgekeurd Reglement. Nu is het een teekenend feit, dat het Rijk hetwelk aldus eischen van bekwaamheid stelt, niets hoegenaamd *rechtstreeks* doet om voor het verkrijgen van die bekwaamheid gelegenheid te geven. Rationeel zoude het zijn, dat deze gelegenheid werd geopend door de stichting van eene Handels-academie.

Aan de wenschelijkheid dat aan de handelsscholen der toekomst docenten verbonden zijn, die door stelselmatige, op breedten, wetenschappelijken grondslag opgetrokken studie zich voor hunne even belangrijke als moeilijke taak aan eene Handels-academie hebben voorbereid, behoeven geene uitvoerige betoogen te

worden gewijd. De Commissie refereert zich ten deze in hoofdzaak aan de beschouwingen, o.a. over dit punt vervat in de brochure van den heer W. KREUKNIET: „Handelsonderwijs” — Rotterdam G. DELWEL & Co, 1898 — blz. 18, 19 en 20.

Met betrekking tot het hier boven in de eerste plaats vermelde doelwit der Handels-academie moge worden volstaan met de opmerking, dat alleen door een bloeiend bestaan van zulk eene instelling kan worden uitgeroeid de thans nog te zeer verbreide, voor de volkswelvaart nadeelige meening, dat men om een goed *technicus* te zijn wèl, om een goed *handelaar* te wezen, geene behoefte heeft aan wetenschappelijke, algemeen ontwikkelende voorbereiding.

De Commissie stelt zich voor, dat de Handels-academie eene zelfstandige instelling zoude moeten zijn, uit den aard der zaak gevestigd in eene universiteitsstad, en evenals de Polytechnische School te Delft, ressorteerende onder het Middelbaar onderwijs. Zij zoude *zonder* toelatings-examen toegankelijk moeten zijn voor jongelieden in het bezit van een diploma van eindexamen van de Openbare Handelsschool te Amsterdam, eene H. B. S. met 5 j. c., een gymnasium en de middelbare handelsinrichting gelijk de Commissie deze hierboven heeft geschetst.

Zij zoude wijders na welvolbracht toelatingsexamen moeten openstaan voor anderen, en bij de regeling der eischen voor dit examen zouden bijzondere bepalingen moeten worden getroffen ten aanzien van bezitters van de hoofdakte lager onderwijs, accountants en dergelijke reeds in speciale richting zich bewogen hebbende personen, wier ontwikkelingsgraad voldoende waarborgen schijnt aan te bieden voor vruchtbare studie aan de Handelsacademie. Naast de leerlingen voor alle vakken, wien het om het behalen van het

Diploma te doen is, zouden toehoorders voor enkele vakken moeten worden toegelaten.

Of en in hoeverre aan het Diploma een *titel* zoude dienen te worden verbonden, is naar het oordeel der Commissie eene vraag welke beantwoording voorloopig achterwege mag blijven. Maar wel behoort dadelijk te worden vastgesteld, dat het Diploma niet slechts van *aanbevelende* natuur zal moeten zijn, doch ook zekere bevoegdheden zal verschaffen. Zeer bepaaldelijk zal het moeten geven de bevoegdheid om te worden aangesteld tot Consul Accountant en tot Leeraar aan eene inrichting van handelsonderwijs.

Wat de organisatie betreft, komt het aan de Commissie raadzaam voor, dat als voorbeeld worde genomen de „*Handels-Hochschule*” te Leipzig —, waarvan het Prospectus als bijlage I aan dit Rapport is toegevoegd.

Navolgenswaardig is deze instelling zeker voor zoo veel de vakken aangaat, welke worden gedoceerd. Zij kan voorts tot model worden gesteld, omdat het verband waarin zij staat tot de Universiteit eenerzijds en de Leipziger Handelsschule aan den anderen kant, zoowel meer algemeene als vak-studiën mogelijk maakt. De omstandigheid, dat de Directeur der Handelsschule tevens is de Studien-Direktor der Hochschule, schenkt dezen gelegenheid om belanghebbenden voor te lichten nopens de keuze der vakken, welke zij speciaal zullen beoefenen. Het stelsel van *toehoorders* is hiermede op gelukkige wijze toegepast. Ook voor Nederland zoude eene Academie nuttig zijn, waar door een aan deze inrichting verbonden deskundige bekwaam verklaarde belangstellenden als toehoorders die kennis en wetenschap zich kunnen verwerven, welke zij met het oog op hun practisch leven begeeren en in dat leven wenschen toe te passen.

Mocht het denkbeeld dat ons vaderland behoefte

heeft aan eene Handelsacademie, meer ingang vinden, dan zal de quaestie der wettelijke regeling geene overwegende bezwaren kunnen opleveren.

Hoezeer het wegens onze bestaande wetten op het Hooger- en het Middelbaar Onderwijs voor de hand zal liggen voor deze instelling eene plaats in te ruimen in de wet op het Middelbaar onderwijs, schijnt toch de gedachte aan eene geheel zelfstandige regeling bij afzonderlijke wet geenszins reeds dadelijk ter zijde te moeten worden gesteld. Dit punt intusschen, behoort naar het gevoelen van de Commissie niet door haar te worden uitgewerkt.

Resumeerende, heeft de Commissie de eer aan Heeren Directeuren der Maatschappij in overweging te geven:

A. Aan de in 1899 te houden Algemeene Vergadering der Maatschappij voor te stellen om te nemen het navolgend besluit:

De Algemeene Vergadering der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid,

Overwegende, dat eene behoorlijke en doeltreffende *wettelijke* regeling van het Handelsonderwijs in Nederland ontbreekt en in het belang der volkswelvaart dringend noodig is;

noodigt heeren Directeuren uit tot de Hooge Regeering het verzoek te richten het tot stand komen te bevorderen van zulk eene regeling, welke zal behooren te berusten op de na te noemen grondslagen.

I.

De herhalingsschool, bedoeld in art. 17 der wet op het *Lager* onderwijs, worde met het oog op hen, die in den Handel de lagere rangen zullen gaan innemen of tot den kleinhandel zullen gaan behooren, zoodanig ingericht, dat zij gelegenheid geeft tot het ontvangen

van onderwijs in *Boekhouden en beginselen van handelskennis*.

In verband hiermede worde een examen ingesteld voor hen, die aan *deze* school het Boekhouden en de beginselen van Handelskennis zullen onderwijzen.

Dit examen behoort tevens ten goede te komen aan de School voor meer uitgebreid lager onderwijs.

II.

a. de Burgeravondschool, bedoeld in de artikelen 13 en 14 der wet op het Middelbaar Onderwijs, worde zoodanig gereorganiseerd, dat zij bestaat uit eene *technische* en eene *handels*-afdeeling, welke laatste gelegenheid schenkt tot het genieten van onderwijs in Boekhouden, Handelsrekenen, beginselen der Warenkennis, der Handelsgeschiedenis en aardrijkskunde, het schoon-schrijven en de beginselen van ten minste eene der moderne vreemde talen.

In verband hiermede worde in art. 13 der Wet bepaald, dat de Burgeravondschool niet hoofdzakelijk bestemd is voor de aanstaande ambachtslieden en landbouwers, maar ook voor den kleinen handelsstand, en moeten wijzigingen gebracht worden in akte-examens voor boekhouden en andere handelsvakken voor hen die aan de Burgeravondschool deze vakken zullen onderwijzen.

b. De Hoogere Burgerschool met 3-jarigen cursus worde mede aan het Handelsonderwijs dienstbaar gemaakt door:

1o. in gemeenten waar deze school de eenige inrichting van middelbaar *dag*onderwijs is, daaraan te verbinden eene inrichting met, liefst, *twee*jarigen cursus, bepaaldelijk als Handelsschool georganiseerd, of, wanneer de behoefte hieraan zich openbaart, de hoogste klasse dezer school in ten minste twee afdeelingen te

verdeelen en dan in althans ééne van deze afdeelingen het onderwijs zóó in te richten dat het beantwoordt aan de eischen, welke eene behoorlijke voorbereiding voor den Handel stelt;

2°. in gemeenten waar meer scholen van deze soort bestaan, eene of meer hiervan van meet af aan als Handelsschool in te richten.

NB. In verband met een en ander worde artikel 16 der Wet op het Middelbaar Onderwijs gewijzigd.

c. De Hoogere B. S. met 5 j. c. worde zoodanig vervormd, dat hare klassen 1, 2 en 3 méér dan thans mogelijk is, een afgerond, zelfstandig geheel vormen en het onderwijs in hare klassen 4 en 5 anders wordt ingericht voor hen, die zich willen voorbereiden voor de faculteiten der wis- en natuurkunde en der geneeskunde of voor de Polytechnische school en de Koninklijke Militaire Academie te Breda, dan voor hen, die wenschen te worden voorbereid voor den groot-handel en administratieve betrekkingen.

In verband hiermede zullen noodzakelijk de betrokken artikelen der wet op het M. O., voor zooveel de akten voor Handelsonderwijs aangaat, gewijzigd moeten worden.

III.

Gesticht worde eene Handelsacademie ter bevrediging van de behoeften van hen die Hooger Handels-onderwijs wenschen te ontvangen. De Academie, bij voorkeur te vestigen in eene gemeente waar eene Universiteit bestaat, worde zooveel doenlijk ingericht als de Handels Hochschule te Leipzig en stelle de gelegenheid open tot het verwerven van diploma's, recht gevende op aanstelling tot consul der Nederlanden, tot accountant, tot leeraar aan inrichtingen voor Handelsonderwijs en op het bekleeden van zoodanige

andere ambten en bedieningen als nader zal worden bepaald.

B. De Departementen der Maatschappij in kennis te stellen met het Rapport en de conclusies, sub A omschreven.

C. De leden der Commissie, voorzooveel noodig, uit te noodigen tot bijwoning van de Algemeene Vergadering waarin het voorstel sub A omschreven, zal worden behandeld.

De Commissie:

H. A. VAN BEUNINGEN,	}	<i>Hoofidbestuur.</i>
D. DE LOOS,		
H. IJSSEL DE SCHEPPER,		
G. SALOMONSON HZN.,		<i>Almelo.</i>
D. DE GROOT,		<i>Utrecht.</i>
J. H. H. HÜLSMANN,		<i>Amsterdam.</i>
W. C. DE GRAAFF,		"
J. G. CH. VOLMER,		"
K. A. WARMENHOVEN JR.,		<i>Rotterdam.</i>
A. PEKELHARING,		<i>Groningen.</i>

Ik heb de eer ter Uwer kennis te brengen, dat ik als Lid der door U benoemde Commissie voor het handelsonderwijs bezwaar heb gemaakt het daarover uitgebrachte rapport mede te onderteekenen en wel op de volgende gronden:

- 1°. *De wijzigingen in de wet voorgesteld, met betrekking tot de hogere burgerschool met vijfjarigen cursus, zijn tegen het belang van het Middelbaar Onderwijs.*

Eene poging van ongeveer gelijke strekking is in 1876 gedaan door eene Commissie, benoemd door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, maar het voorstel Uwer Commissie getuigt van een zekere bekrompenheid.

In het Nutsrapport werd voorgesteld, in de plaats van een vijfjarigen cursus een vierjarigen cursus als algemeene voorbereidingsschool te maken, waarop dan later voortgebouwd kan worden. Uwe Commissie ruimt eenvoudig den vijfjarigen cursus op en behelpt zich dus met een driejarigen cursus, wel het radikaalste middel dat men zich denken kan. Uwe Commissie wil zich zelf wijs maken, dat de vijfjarige cursus behouden blijft. Ik vraag, welk verschil is er nu dan toch tusschen den driejarigen en vijfjarigen cursus? toch niet dat men op den eenen driejarigen plaatst één of *twee* handelsklassen en op den anderen *twee* handelsklassen en nog andere vakklassen. Men miskent op deze wijze de groote stichting van Thorbecke; in de Memorie van Toelichting toch leest men: „Meer uitgebreide hogere burgerscholen, met vijfjarigen cursus, in eenige aanzienlijke gemeenten te vestigen, zouden de vorming van hen, die hunne studiën zoo ver kunnen voortzetten, moeten voltooien.”

Volgens het plan der Commissie wordt de hartader van het M. O. doorgesneden en wat krijgt men daarvoor in de plaats? Op blz. 25 van het eerste rapport leest men: „De Voorzitter, (de Heer HÜLSMANN) vestigt de aandacht op het van lieverlede zich baan brekend denkbeeld, dat de overlading van het programma, waarover reeds sinds vele jaren wordt geklaagd, zal kunnen worden weggenomen door reorganisatie van deze school op zoodanige wijze” enz.

De door Uwe Commissie voorgestelde wijze is zeker de meest radikale manier van doen, want er schiet niets over van den vijfjarigen cursus en men heeft dus niet meer te klagen.

Maar er is toch nog een minder radikale manier van doen, d. i. namelijk door wijziging van het programma; dit is sedert lang het voorstel van vele zaakkundigen bij het M. O.; dan vervalt de overlading en men behoeft geen wetswijziging, maar slechts een wijziging bij Koninklijk Besluit.

Dat de resultaten bij het M. O. slecht zijn, zooals een der Commissieleden beweerde op grond dat zoo weinig aan het eindexamen deelnamen vergeleken met het groote aantal leerlingen, dat in de 1^e kl. aanwezig is, ontken ik ten sterkste.

Ten eerste zijn niet alle leerlingen geschikt het onderwijs in de hogere klassen te volgen, een verschijnsel dat ook aan de gymnasia wordt waargenomen.

Ten tweede zijn de h. burgerscholen veel meer bevolkt dan de gymnasia en zijn de klassen der eerstgenoemde veel grooter, want op de gymnasia is de splitsing in de parallelklassen *verplichtend* bij een aantal van meer dan 24 leerlingen, terwijl het aantal op de h. b. ongelimiteerd is en vele klassen uit 30 leerlingen bestaan.

Ten derde hebben vele ouders nooit het plan om finantiële of andere redenen hen langer dan 3 jaar op de school te laten, zooals vele vaders mij bij de inschrijving hebben medegedeeld.

Ten vierde zijn er vele, die na het derde jaar de school verlaten, bij plaatsing aan den mil. cursus te Alkmaar of aan de Machinistenschool te Amsterdam.

Dat de 5 jarige cursus toch op prijs gesteld wordt, blijkt uit het groote aantal, dat zonder bijoomerken het diploma van het eindexamen tracht te verwerven, want in 11 jaar heeft dit bedragen:

Aan jongelui die in den handel zijn gegaan	279
„ „ „ „ het fabriekswezen zijn gegaan	86
„ „ „ „ aan „ bankwezen zijn verbonden	88
„ „ „ „ zich aan het onderwijs wijden	101
„ „ „ „ bij belastingen of registratie zijn geplaatst.	115
„ „ „ „ den post- of telegr.dienst „ „	71
„ „ „ „ in verschillende betrekkingen „ „	296
	1036

Trekt men hiervan af de helft der bankinstellingen (88) omdat de

Twentsche Bank het diploma vordert 44

dan blijven er over 992, d.i.

ruim 22 p.Ct. van het geheele aantal, 3580, dat het eindexamen van 1885 tot 1895 heeft afgelegd. (Zie Bijlage: Algemeen Overzicht).

2°. *De voorstellen Uwer Commissie zijn voor de meeste gemeenten veel te kostbaar.*

Men behoeft dan 1° een tweejarigen cursus voor handelsonderwijs, 2° een tweejarigen cursus voor aanstaande artsen, aanstaande officieren, aanstaande leerlingen der Polytechnische school en 3° een tweejarigen cursus voor voortgezet taalonderwijs enz. zooals voor aanst. O.-I. ambtenaren, onderwijs enz.

In kleine gemeenten, waar men zich nu de groote opoffering getroost van een vijfjarigen cursus, zal men dan verplicht zijn te stichten een hogere burgerschool met 3-jarigen cursus en voor 1 of 2, hoogstens 3 leerlingen nog drie scholen er boven op.

Handelsacademie te Leipzig.

LEERPLAN.

De studiecursus aan de Leipziger handelsacademie is vastgesteld op vier semesters.

De studievakken zijn :

I. Staathuishoudkunde.

1. *Algemeene volkshuishoudkunde* (theoretische staathuishoudkunde) en ter aanvulling daarvan een kort college over de geschiedenis der staathuishoudkunde.
2. *Bijzondere volkshuishoudkunde* en economische politiek (praktische staathuishoudkunde).
3. *Leer van de financiën.*
4. *De economische geschiedenis, in 't bijzonder geschiedenis van den handel.*
5. *Sociale politiek, in 't bijzonder het arbeidersvraagstuk.*

De drie eerste colleges worden in elk semester aan de Hoogeschool gegeven, terwijl de overige meestal slechts met lange tussenruimten terugkeeren.

Hun gemeenschappelijken grondslag vormt de algemeene volkshuishoudkunde. Dit college moet daarom noodzakelijk vóór elk ander deel der staathuishoudkunde en bijgevolg direct in het eerste semester worden bijgewoond; — in het tweede semester zou dan daarop de praktische staathuishoudkunde moeten volgen. Maar wegens de groote uitgebreidheid dezer wetenschap worden

enkele gedeelten, die voor den handel van bijzonder belang zijn, in afzonderlijke colleges behandeld, die evenals de boven onder 3—5 genoemde afdeelingen in vrije volgorde gedurende het 2de tot 4de semester, in allen gevalle evenwel eerst ná de theoretische staathuishoudkunde, kunnen worden bijgewoond. Daartoe behooren: *geld-, credit- en bankwezen, handels- en verkeerspolitiek, koloniale politiek.*

Ter aanvulling van de Volkshuishoudkundige vakken wordt eene korte *'Inleiding in de statistiek'* aanbevolen, alsook het bijwonen der (elementair-wiskundige) colleges over *verzekeringswezen* en *'politische Arithmetiek'*.

II. Van **juridische** colleges komen in aanmerking:

1. *Handels-, wissel- en zeerecht en practische oefeningen in deze vakken ('Praktikum' met schriftelijk werk).*

Het theoretische college wordt elk semester aan de Hoogeschool gegeven, en men doet goed, dit dadelijk bij het begin der studie te gaan volgen, aangezien bij de oefeningen, die alleen in het winter-semester plaats hebben, *verondersteld wordt, dat men deze theoretische voorlezingen ten einde toe heeft bijgewoond,*

2. *Volkenrecht*, vooral voor hen, die zich voor het consulaat voorbereiden of naar het buitenland denken te gaan.
3. *Faillissementrecht.*
4. *Algemeene grondleer van het verbintenissenrecht.*
5. *Auteursrecht en het recht op den boekhandel*, vooral voor degenen, die zich voor dien handel voorbereiden.
6. *Fabrieks- en arbeidswetgeving ('Gewerberecht'). Werkliedenverzekering.*
7. *Wetgeving op de verzekering.*

Deze colleges kunnen in vrije volgorde worden bijgewoond, met dien verstande evenwel, dat aan het

faillissementrecht het handelsrecht of ook het verbin-
tenissenrecht dient vooraf te gaan.

III. Colleges over geographie.

Aan de academie worden geregeld colleges over *algemeene en natuurkundige aardrijkskunde, anthropogeographie, politieke en handelsaardrijkskunde* en over de *aardrijkskunde der verschillende deelen en staten der aarde* gegeven. Daarmee houden verband colleges over *volkenkunde, sociologie en anthropologie* en *aardrijkskundige oefeningen* in elk semester.

Het verdient aanbeveling, voor het begin der aardrijkskundige studie de algemeene handelsaardrijkskunde te nemen en dan in de volgende semesters over te gaan tot de bijzondere colleges.

IV. Oefeningen die betrekking hebben op de handelswetenschappen.

1. *Correspondentie en kantoorkerkzaamheden.*
2. *Handelsrekenen.*
3. *Boekhouden.*
4. *Oefeningen, die betrekking hebben op alles, wat den koopmansstand aangaat.*
5. *Mechanische technologie der textiel-nijverheid.*
6. *Chemische technologie.*

De oefeningen onder 1—3 moeten in het eerste semester beginnen, en worden bij 4 voortgezet. De oefeningen onder 5 en 6 duren elk afzonderlijk twee semesters en kunnen naar goedvinden in het eerste of tweede jaar worden gehouden.

Aanbevolen worden oefeningen in vreemde talen, vooral die in de Fransche en Engelsche handelscorrespondentie, ook die in 't Italiaansch, Spaansch en Russisch bij de Lectoren der inrichting. Cursussen in talen doet men verstandig, direct in het eerste semester te beginnen. Ook kunnen cursussen in stenographie

en het gebruik van schrijfmachines bij de voor dat doel door de academie toegelaten leeraren worden besproken, en wel naar goedvinden in elk semester.

V. Paedagogische colleges.

Voor hen, die zich wenschen te vormen voor het beroep van handelsleeraar is het bijwonen van paedagogische colleges en het deelnemen aan paedagogische oefeningen wenschelijk.

Deze heeren zullen goed doen, zich al dadelijk bij 't begin voor de kweekschool van handelsschoolleeraren te laten inschrijven.

VI. Colleges voor algemeene ontwikkeling.

Den studeerenden wordt aanbevolen, gebruik te maken van de colleges over *Geschiedenis, Litteratuur- en Kunstgeschiedenis, moderne talen en natuurwetenschappen*, die aan de academie worden gegeven.

Zij dienen echter steeds zorg te dragen, niet *te veel colleges in één semester* te volgen, daar het hun niet alleen om het *opnemen*, maar ook en vooral om het *verwerken* van leerstof te doen moet zijn.